

Temaplan landbruk Midt-Troms

2024-2028

Tittel	Temaplan landbruk Midt-Troms 2024-2028
Utgitt:	2024
Utgitt av:	Midt-Tromsrådet
Oppdragsgiver:	Midt-Tromsrådet
Kontakt:	Daglig leder Louis S. Edvardsen
Adresse:	Kunnskapsparken Finnsnes
Prosjektleder/forfatter:	Per Gunnar Cruickshank, i samarbeid med Ragnvald Storvoll, Kjell Sverre Myrvoll
Utgitt i samarbeid med:	Nordavind Utvikling AS
Kontakt:	Marit Alvig Espenes
Postadresse:	Tverrveien 1, 9311 BRØSTADBOTN

Innholdsfortegnelse

1. Forord	5	5. Om landbruket i nord	15
2. Sammendrag	7	5.1. Status og generelle utviklingstrekk	15
3. Bakgrunn	10	5.2. Arealer tilgjengelig for jordbruksproduksjon	22
3.1. Formål	11	5.3. Husdyrhold for melkeproduksjon	23
3.2. Forankring	11	5.4. Husdyrhold for kjøttproduksjon	27
3.3. Organisering	12	5.5. Grønnsaks- og potetproduksjon	29
3.4. Metode	13	5.6. Skogbruksressurser	30
4. Andre planer og overordnede føringer	14	5.7. Utmarksressurser	32
4.1. Generelt	14	5.8. Økologisk landbruk	36
4.2. Regional plan for landbruk i Troms 2014–2025	14	5.9. Tilstøtende næringer	36
4.3. Andre planer, strategier og føringer	14	6. Landbrukets rolle i samfunnet, mat og beredskap	38
		6.1. Sammenhenger med andre næringer	38
		6.2. Viktigheten av en hel verdikjede	38
		6.3. Beredskap	39

7. Gårdbrukeren, helse, kompetanse og rekruttering	41
7.1. Helse, psykisk helse, ensomhet	41
7.2. Kompetanse	41
7.3. Etablering av Arktisk Naturbrukssenter og videregående opplæring	41
7.4. Rekruttering til yrket og til gårdsbrukene	43
 8. Det grønne skiftet og FNs bærekraftsmål	44
8.1. Det grønne skiftet	44
8.2. FNs bærekraftsmål	44
 9. Målsettinger for landbruket	48
9.1. Overordnet målsetting med bakgrunn i dagens status	48
9.2. Målsettinger på lang sikt	48

10. Handlingsplan og regionale tiltak	49
10.1. Kompetanse i den kommunale forvaltningen	49
10.2. Produksjon av grovfôr	50
10.3. Produksjon av kjøtt og melk	51
10.4. Grønnsaks- og potetproduksjon	52
10.5. Utnyttelse av skogressurser	53
10.6. Bruk av utmarksressurser	54
10.7. Tilstøtende næringer	55
10.8. Matsikkerhet og landbrukets rolle i vår region	56
10.9. Søkelys på gårdbrukeren	57
10.10. Rekruttering og kompetanseheving til yrket	58
10.11. Rekruttering til gårdene og virksomheten	59

1. Forord

Utviklingen de senere årene viser at klimaendringene gjør kloden varmere, og det blir vanskeligere å dyrke mat mange steder i verden. Krig, uro og pandemi virker også inn på matproduksjon og den verdensomspennende logistikk for å få maten til forbruker.

Matproduksjon, matsikkerhet og beredskap er viktig for å hindre katastrofer i verden.

I det store bildet er altså landbruket og en større andel selvforsyning av mat i vår region svært viktig. Vår målsetting er at Midt-Troms skal være en region med bærekraftig mat-/skogproduksjon og regional verdiskaping.

Temaplan landbruk for Midt-Troms-regionen 2024–2028 er en del av kommunenes arbeids- og styringsverktøy. Planen er en regional temaplan og legger føringer for andre planer som utarbeides i kommunene, der landbruket som næring eller landbrukets arealer berøres. De regionale tiltakene i denne temaplanen er kommuneovergrepene i den grad at de gjelder for to eller flere kommuner og diskuteres i regionale organer. Beslutningene tas av de berørte kommuner i eller utenfor rammen av Midt-Tromsrådet. I Regional næringsplan for Midt-Troms er det 10 tiltak som gjelder landbruk. Disse omtales også i denne planen.

Kommunene har vedtaksmyndighet innen jordlov, konsesjonslov og skoglov. Det er også store muligheter gjennom arealforvaltningen. Hvordan kommunene tar vare på dette handlingsrommet har

betydning for landbrukets framtid som en viktig næring i regionen. Vi mener at temaplanen tydeliggjør de utfordringer både landbruket og samfunnet står overfor.

Planen er utarbeidet av Nordavind Utvikling AS i samarbeid med styringsgruppe og referansegruppe.

Vi takker alle for engasjement og gode bidrag inn i denne planprosessen.

Styringsgruppe

Bengt-Magne Luneng
Ordfører Målselv

Tore Uthaug
Rådmann Dyrøy

Louis S. Edvardsen
Daglig leder Midt-Tromsrådet

Prosjektleder

Per Gunnar Cruickshank
Nordavind Utvikling AS

⌚ Illustrasjon av Midt-Troms på Norges-kartet, inndelt i kommunene Senja, Sørreisa, Dyrøy, Salangen, Målselv, Bardu og Lavangen. Lavangen har ikke medvirket i arbeidet med regional næringsplan eller Temaplan landbruk, men vil fra 01.01.2024 være fast medlem av Midt-Tromsrådet.

2. Sammendrag

I sluttprotokollen fra jordbruksforhandlingene 2022 framkommer det at partene er enige om at landbruket i Nord-Norge er spesielt sårbart, og at det er utfordringer blant annet med rekruttering til næringa, opprettholdelse av kompetanse, og regional mat- og forsyningssikkerhet. Tiltakene i denne planen gjenspeiler dette.

Det rettes en særlig oppmerksomhet mot gårdbrukerens situasjon, som av mange oppfattes som ensom. På samme måte rettes det fokus mot rekruttering og kompetanseheving.

Vår region har et stort innslag av forsvarets aktivitet og avdelinger. I tillegg er dette trenings- og mottaksområde for allierte styrker. Det innebærer å ha en matvareberedskap for den type beredskap, og for sivilbefolkningen ellers. Landbrukets rolle i beredskapssammenheng er beskrevet og hensyntatt i planen.

For regionen er følgende tiltak særlig viktige;

- Å fremme utmarksbeite og hindre tap av beiteressurser i regionen som helhet.
- Å utvikle et støtteapparat for å håndtere kriser i landbruket. Etablere et system for koordinering og utveksling av informasjon mellom kommunene, faglag og landbruksaktører.
- Rovviltforvaltning.
- Arbeide for å øke produksjonstilskudd.

Temaplanens enkelte tiltak er ikke økonomisk forpliktende for kommunene, men for at flere av tiltakene skal kunne gjennomføres, vil det være behov for finansiering, enten internt kommunene imellom, eller fra eksternt hold.

Fra temaplanen er det 10 tiltak som er løftet inn i Regional Næringsplan. Tiltakene på neste side ansees så sentrale at de må sees i en større næringsmessig helhet;

Tiltaks- nummer	Tiltak
 1	Utvikle interkommunalt landbrukssamarbeid mellom kommunene.
 2	Søke å samarbeide om den kompetansen som finnes i regionen innen hele bredden i landbruket, og videreutvikle kompetanse som kan være formålstjenlig for hele regionen.
 3	Utvikle og støtte opp om matvareindustrien i regionen.
 4	Utvikle og støtte opp om småskala matproduksjon i regionen.
 5	Støtte opp om å legge til rette for en robust veterinærtjeneste.
 6	Oppfordre og legge til rette for større industriell videreforedling av trevirke i regionen.
 7	Positiv til bruk av biobrensel og biogass i regionen basert på råvarer fra jordbruket.
 8	Legge til rette for større bruk av lokale landbruksråvarer.
 9	Regionalt legge til rette for satsing på griseproduksjon, produksjon av settepoteter og frøsorter.
 10	Positiv til etablering av Arktisk Naturbrukssenter og fagskoletilbud ved Senja videregående skole.

FOTO: PER GUNNAR CRUICKSHANK

Noen forhold tilknyttet landbruksnæringa i regionen bør utredes nærmere. Dette er forhold som det krever egen kompetanse og mer tid til å få undersøkt på en grundig og god måte. I første omgang gjelder det:

- Beiteproblematikk i utmarka, herunder reindrift.
- Beredskap, herunder matvareberedskap.
- Biobrensel og effektiv utnyttelse av landbrukets ressurser i denne sammenheng.
- Helhetlig verdikjede innen ulike produksjoner i regionen, verdien av og hvordan opprettholde, eventuelt skape nye.

3. Bakgrunn

Landbruket er en viktig næring i Midt-Troms, og det er bygd opp en betydelig næringsmiddelindustri basert på landbruksråvarer fra hele landsdelen. Midt-Troms er en frodig region med gode vekstforhold for skog, og skogen dekker cirka 1/3 av landarealet. I samfunnsanalysen i forkant av regional næringsplan har disse næringene fått nærmere omtale, og det vil fortsatt bli satset på disse næringene basert på kommunenes egne planer og strategier.

Jordbruket i Midt-Troms preges på samme måte som resten av fylket med små enheter. Mye av den dyrka jorda ligger i smale striper langs sjøen. Midt-Troms har videre i de store dalførene Målselvdalen og Bardudalen, store elveavsetninger som gir godt grunnlag for landbruk. I disse områdene er eiendommene større enn langs kysten og i fjordstrøkene. I Midt-Troms er det produksjon av kumelk, samt saue- og geitehold, som er de viktigste produksjonsformene. I tillegg er det også noe produksjon av svin og storfekjøtt. Produksjonen av potet, grønnsaker og bær er i god vekst. Utmarksbeite er en viktig del av ressursgrunnlaget for jordbruket i Midt-Troms. Gjennom kartleggingen av utmarksbeitearealene så viser denne at Midt-Troms har en høy andel av utmarksbeiteareal i den beste beiteklassen. Utnyttelsesprosenten er lav, og dyretallet på utmarksbeite kunne vært doblet, eller kanskje tredoblet (NIBIO, 2016).

Skogarealene er lettbevne og har god produksjonsevne. Andel barskog bør økes for å sikre selvforsyningen av trevirke.

Landbruket står også ovenfor utfordringer og muligheter i forhold til rammebetingelser som klimaendringer, globalisering, matvaresikkerhet og endret marked. Dette krever kunnskap gjennom forskning utover vanlig kompetanseheving. Særlig viktige forskningstema for landbruket i regionen er agronomi, sortsutvikling og klimatilpasning. Midt-Troms-regionen har en av to videregående skoler innenfor naturbruk i Troms og Finnmark, og det er viktig å benytte den muligheten dette gir for rekruttering og utvikling av landbruket gjennom dette fagmiljøet.

Veiledningsapparatet i regionen er allsidig, men blir ofte oppfatta som fragmentert, og innen skogbruk er det i enkelte kommuner mangelfullt. Ønsket om bedre samordning av rådgivningstjenesten er reist ved flere anledninger fra faglagene i regionen. Utfordringene for den faglige rådgivninga er først og fremst nedgang i antall bruk og redusert produksjon. Kommunene utfører hovedsakelig forvaltningsoppgaver og tilbyr i mindre grad tjenester knyttet til utvikling innen landbruket. Det er viktig at kommunene holder fokus på utvikling av primærlandbruket, der fagmiljøet er lite og sårbart. Det er behov for gode nettverk og kompetanse- og veiledningstilbud til gårdbrukerne i kommunene i regionen. Fra 2020 fikk kommunene flere forvaltningsoppgaver innen skogbruket, og det er ei viktig målsetning for kommunene å kunne drive gode veilednings- og utviklingsoppgaver for hele næringen.

Både faglag, den landbruksavhengige industrien og annen privat og offentlig landbruksrådgivning bidrar sterkt til kompetansebygging med kurs, seminarer og konferanser. Dette utfyller den kommunale veiledningstjenesten, til en viss grad.

Kommunene i Midt-Troms har over lang tid stått samlet om regionale planer, herunder regional næringsplan som ble vedtatt av alle Midt-Troms kommunene i 2018, og som rulleres samtidig med utarbeidelsen av temaplan landbruk. Tiltak i temaplan landbruk synliggjøres i tiltaksdelen for den reviderte regionale næringsplanen for Midt-Troms.

3.1. Formål

Temaplan landbruk 2024–2028 har som formål å sette søkelys på landbruket sin plass i kommunene i vår region fremover i tid. Den er utarbeidet samtidig med rullering av regionens næringsplan, der flere av landbrukstiltakene synliggjøres i denne. Temaplanen skal være en del av kommunenes arbeids- og styringsverktøy innen landbruksområdet. Planen skal stimulere til utvikling og vekst ved å øke fokuset på hele næringa, og i særdeleshet de etablerte produksjonene. Det er viktig at landbruket som næring blir sidestilt med annen næringsvirksomhet i forhold til kommunale økonomiske virkemiddel, i tillegg til de som avtales gjennom Jordbruksavtalen. Dette er viktig for å styrke mangfoldet i næringa, og gjøre den mer robust for fremtiden. Aktivt landbruk er også viktig for samfunnsutviklingen i alle kommunene i Midt-Troms.

Planen skal gi landbruks- og næringsenhetene føring, støtte og tyngde i prioriteringer innen fagfeltet for sin kommune. Den er også ment å gi politikere styringsgrunnlag for sine vedtak, industrien kjennskap til regionens satsing innen landbruk og støtte opp om rekruttering.

Temaplan landbruk for Midt-Troms skal være en plan som samordner bruk av lokale faktorer som kompetanse, økonomi og forvaltningsoppgaver så langt det lar seg gjøre innenfor det handlingsrommet som hver kommune har.

3.2. Forankring

Alle seks* kommunene i Midt-Troms har vedtatt deltagelse i revidering av regional næringsplan for Midt-Troms, herunder med sine ansatte i arbeidet med landbruksplanen. (*Lavangen var ikke en del av Midt-Troms-regionen når arbeidet startet, men er fullverdig medlem i regionen fra 01.01.2024).

Forankring er avgjørende for å lykkes i samhandlingsprosjekt der mange sektorer og aktører i lokalsamfunn involveres, på kort sikt og i enda større grad i et langsiktig perspektiv. Med denne kunnskapen som base har prosjektledelsen investert mye tid i møte med landbruks- og næringsenheter i alle seks kommuner. Landbrukskafeer i alle kommuner har til sammen hatt mer enn 60 deltagere. I tillegg er politisk nivå med i prosessen ved deltagelse i styringsgruppa, informasjonsmøte med Midt-Tromsrådet og politisk saksbehandling.

3.3. Organisering

Styringsgruppa for Regional landbruksplan:

Leder

Bengt-Magne Luneng
(Ordfører Målselv)

Medlem

Tore Uthaug
(Rådmann Dyrøy)

Prosjektansvarlig

Louis S. Edvardsen
(Daglig leder Midt-Tromsrådet)

«Temaplan landbruk 2024-2028» er utarbeidet av Nordavind Utvikling AS.
Prosjekteier er Midt-Tromsrådet.

Faglig sett omfatter prosjektet de problemstillinger som var definert
i konkurransegrunnlaget for prosjektet.

FOTO: METTE PEDERSEN ANFELTMO

FOTO: PER GUNNAR CRUICKSHANK

3.4. Metode

Temaplanen har vært utarbeidet med medvirkning fra næringens representanter, faglag og enkeltpersoner, i tillegg til samarbeid med de kommunale landbruksenheter og industrien. Den har vært på høring i alle kommuner og innspillene derfra er tatt med i planen. Styringsgruppen har hatt flere møter der retning, målsetting og innhold har vært drøftet og beslutninger for vegvalg tatt.

4. Andre planer og overordnede føringer

4.1. Generelt

Nasjonale og overordnede føringer ligger i stor grad til grunn for utvikling og drift av landbruket i hele landet. Mange ulike lover og ordninger spiller inn, og vil påvirke landbruksnæringen generelt.

4.2. Regional plan for landbruk i Troms 2014–2025

Planen «Arktisk landbruk – ei næring med mange muligheter» ble vedtatt av Troms fylkesting i oktober 2014. I denne planen følger et Handlingsprogram som rulleres årlig.

Overordnede mål for landbruket i Troms skal oppnås gjennom satsing på:

- Rekruttering, omdømmebygging og stolte bønder.
- Kompetanseutvikling med fokus på agronomi og driftsledelse.
- Sikring av produksjonsgrunnlaget.
- Grovfôrbasert husdyrproduksjon.
- Effektiv regulering av bestander av fredet rovvilt.
- Troms som geitfylke.
- Arktisk kvalitet bygd på lokale ressurser og miljøvennlige driftsformer.
- Økt bruk av bioenergi og trevirke.
- Variert verdiskaping for å utnytte en større del av gårdens ressurser.
- Robuste produksjonsmiljøer som ivaretar mangfoldet av små og store produsenter.

- Landbruksbasert næringsmiddelindustri.
- For å sikre måloppnåelse er det viktig at alle aktører i landbruket i Troms trekker i samme retning. Utarbeidelse av regionale planer for landbruk er viktig i den forbindelse.

4.3. Andre planer, strategier og føringer

- Matstrategi for Troms og Finnmark 2020–2025 – «Et mangfold av arktiske smaker».
- Regional plan for friluftsliv, vilt og innlandsfisk 2016–2027.
- Fylkesrådets Politisk plattform 2019 – 2023: «Et sterkt nord».
- Statsforvalteren i Troms og Finnmark – «Arktisk landbruk – smart, godt og bærekraftig, Regionalt bygdeutviklingsprogram for Troms og Finnmark 2019–2022»
- «Den arktiske bonden – på lag med naturen og kulturen».
- Regionalt miljøprogram for jordbruket i Troms og Finnmark 2019–2022.
- «Bærekraftig verdiskaping og matproduksjon i nord».
- Områderettet satsing fra Landbruks- og matdepartementet.
- Ordningen administreres av Troms og Finnmark fylkeskommune.

5. Om landbruket i nord

5.1. Status og generelle utviklingstrekk

Troms og Finnmark

Det er storfe og sau som er de dominerende jordbruksproduksjonene i Troms og Finnmark. I 2020 leverte bøndene i området 56,7 millioner liter melk (ku og geit) og 4,4 millioner tonn kjøtt av storfe, sau og lam, samt svin. Det var en reduksjon i kjøttproduksjonen på 9 % fra 2010 til 2020, en økning i melkeleveransene med 2 % for kumelk og en nedgang på 10 % for geitemelk, i samme periode. Årsaken til nedgangen i kjøttleveransen er det store fallet i svinekjøtt i perioden. Nedgangen i levert svinekjøtt var 42 % fra 2010 til 2020.

Utviklingen i jordbruksareal i Midt-Troms de siste 10 årene er negativ. Mens den gjennomsnittlige avgangen av jordbruksareal i Norge var på 1,9 % fra 2010 til 2020, har fylket Troms og Finnmark hatt en avgang på 3,1 % i samme periode

Tabellen på neste side viser en oversikt over utviklingen i jordbruket i Midt-Troms.

FOTO: THERESE PAULSEN

	Troms og Finnmark			Norge		
Melkekyr (antall):	2010	2020	Endring	2010	2020	Endring
Gårdsbruk	408	279	-32 %	11 130	7 150	-36 %
Mjølkekyr	7 858	7 109	-10 %	238 442	213 715	-10 %
Melkegeit (antall):						
Gårdsbruk	104	104	0 %	402	282	-30 %
Melkegeit	9 625	7 934	-18 %	36 650	33 838	-8 %
Sau over 1 år (antall):						
Gårdsbruk	697	570	-18 %	14 779	13 747	-7 %
Sau over 1 år	56 594	53 399	-6 %	922 519	900 320	-2 %
Avlssvin (antall):						
Gårdsbruk	31	25	-19 %	1 465	966	-34 %
Avlssvin	1 066	254	-76 %	97 586	76 110	-22 %
Verpehøner (antall):						
Gårdsbruk	55	39	-29 %	1 847	1 592	-14 %
Verpehøner	42 381	51 083	21 %	3 952 857	4 481 175	13 %
Gårdsbruk (antall)	1 520	1 125	-26 %	46 624	38 633	-17 %
Jordbruksareal (dekar)	348 218	337 420	-3 %	10 059 857	9 863 977	-2 %

⌕ Tabell: Oversikt over jordbruket i Troms og Finnmark, og i landet som helhet.

Kilde: SSB, tabell 11507 og 03790.

Tall fra Agri Analyse, Rapport 4-2016: «Utviklingen i jordbruket i Troms» (2016) gir god oversikt over endringer. Redusert matproduksjon har selvfølgelig sammenheng med lønnsomheta i jordbruket. Rapporten viser vesentlig høyere produksjonskostnader i Troms enn i Nordland og Finnmark; Faste og variable kostnader per produsert liter melk lå allerede i 2013 på kroner 9,48 i Troms, mens Nordland og Finnmark lå på henholdsvis kroner 8,08 og 7,29. En vesentlig del skyldes størrelsen på brukene, med færre produserte enheter å fordele faste kostnader på, men det er tydelige forskjeller også på de variable kostnadene.

Rapporten peker på lave investeringer og avskrivninger i Troms, samtidig som fylket har vesentlig høyere vedlikeholdskostnader og kostnader til innleid arbeidskraft enn hva nabofylkene har. Troms-bøndene finner ikke økonomi i å bygge nytt. Dette ser vi også på den relativt høge andelen båsfjøs. Små og mellomstore gårdsbruk kan ikke finansiere omlegging til lausdrift med dagens driftsøkonomi.

NIBIO-rapporten «Økonomien i jordbruket i Nord-Norge 2021» viser at nettoinntekta til gårdbrukerfamilien i Nord-Norge er 234.000 kroner lavere enn landsgjennomsnittet, og at jordbrukets andel utgjorde 57 % av denne inntekta. Den lave familieinntekta skyldes i særlig grad lavere lønnsinntekt i nord. Dette kan forklares med at jordbruket her i all vesentlighet er husdyrhold, som er vanskelig å kombinere med annet arbeid, og at det i mange tilfeller er mindre tilgang på annet lønnet arbeid.

Det er imidlertid en utfordring med begge disse rapportene: Tallene bygger i all vesentlighet på driftsgranskingene for jordbruket. Driftsgranskingene tar for seg cirka 900 gårdsbruk fordelt på hele landet, hvorav 62 i Nordland, 35 i Troms og 13 i Finnmark. Utvalget er for lite til å være representativt på fylkesnivå. For å kunne rapportere til

driftsgranskingene må dessuten det enkelte gårdsbruket ha en årlig omsetning på minimum kroner 150 000 eksklusiv merverdiavgift og tilskudd. Mindre bruk er derfor ikke representert i utvalget, og det er ofte disse som har lavest årsverksinntekt. Det er rimelig å anta at tallene gir et forskjønnnet bilde av situasjonen, og at inntektsnivået er vesentlig lavere enn tabellene gir uttrykk for.

Midt-Troms

Landbruket er en viktig næring i Midt-Troms, og det er bygd opp en betydelig næringsmiddelindustri basert på landbruksråvarer fra hele landsdelen. Målselv er den største landbrukskommunen i Midt-Troms-regionen. Midt-Troms er en frodig region med gode vekstforhold for skog, og skogen dekker cirka 1/3 av landarealet. I samfunnsanalysen i forkant av regional næringsplan har disse næringene fått nærmere omtale, og det vil fortsatt bli satset på disse næringene basert på kommunenes egne planer og strategier.

Jordbruket i Midt-Troms preges på samme måte som resten av fylket med små enheter. Mye av den dyrka jorda ligger i smale striper langs sjøen. Midt-Troms har videre i de store dalførene Målselvdalen og Bardudalen, store elveavsetninger som gir godt grunnlag for landbruk. I disse områdene er eiendommene større enn langs kysten og i fjordstrøkene. I Midt-Troms er det produksjon av kumelk, samt saue- og geitehold, som er de viktigste produksjonsformene. I tillegg er det også noe produksjon av svin, egg og storfekjøtt. Produksjonen av potet, grønnsaker og bær er i god vekst.

Utmarksbeite er en viktig del av ressursgrunnlaget for jordbruket i Midt-Troms. Gjennom kartleggingen av utmarksbeitearealene så viser denne at Midt-Troms har en høy andel av utmarksbeiteareal i den beste beiteklassen.

Utnyttelsesprosenten er lav, og dyretallet på utmarksbeite kunne vært doblet, eller kanskje tredoblet (NIBIO, 2016). Ved å utnytte denne beiteressursen enda bedre vil mer av gårdens innmark og eng kunne nyttes til vinterfôr.

Landbruket står også ovenfor utfordringer og muligheter i forhold til rammebetingelser som klimaendringer, globalisering, matvaresikkerhet og endret marked. Dette krever kunnskap gjennom forskning utover vanlig kompetanseheving. Særlig viktige forskningstema for landbruket i regionen er agronomi, sortsutvikling og klimatilpasning. Midt-Troms-regionen har innenfor utdanning en av to videregående skoler innenfor naturbruk i Troms og Finnmark, og det er viktig å benytte den muligheten dette gir for rekruttering og utvikling av landbruket gjennom dette fagmiljøet.

Ønsket om bedre samordning av veiledningstjenesten er reist ved flere anledninger fra faglagene og gårdbrukere i regionen. Utfordringene for den faglige veiledninga er først og fremst nedgang i antall bruk og redusert produksjon. Kommunene utfører hovedsakelig forvaltningsoppgaver og tilbyr i mindre grad tjenester knyttet til utvikling innen landbruket. Det er viktig at kommunene holder fokus på utvikling av primærlandbruket, der fagmiljøet er lite og sårbart. Det er behov for gode nettverk og kompetanse- og veiledningstilbud til gårdbrukerne i kommunene i regionen. Fra 2020 fikk kommunene flere forvaltningsoppgaver innen skogbruket, og det er viktig for kommunene å kunne drive gode veilednings- og utviklingsoppgaver for hele næringen.

Både faglag, den landbruksavhengige industrien og annen privat og offentlig landbruksrådgivning bidrar sterkt til kompetansebygging med kurs, seminarer og konferanser. Dette utfyller den kommunale veiledningstjenesten, til en viss grad.

Tabellen under viser de konkrete utviklingstrekkene fra 2012 til 2022 for jordbruksareal i aktiv bruk, og antall søkere av produksjonstilskudd i Midt-Troms. Her ser vi at nedgangen i antall søkere av produksjonstilskudd de siste årene er merkbar, mens samlet jordbruksareal i drift i regionen som helhet har økt.

	2012		2017		2022		Endring 2012-2022			
	Areal	Antall søkere	Areal	Antall søkere	Areal	Antall søkere	Areal	Antall søkere	prosentvis endring daa	prosentvis endring søkere
Bardu	13 035	54	12 796	40	12 467	34	-568	-20	-4,36	-37
Salangen	7 759	29	6 772	24	6 899	23	-860	-6	-11,08	-21
Målselv	23 413	85	27 245	75	28 915	63	5 502	-22	23,50	-26
Sørreisa	4 675	22	5 428	18	5 425	16	750	-6	16,04	-27
Dyrøy	5 058	16	4 662	16	4 842	15	-216	-1	-4,27	-6
Tranøy	4 908	14	4 545	13	17 939	56	-2 394	-18	-11,77	-21
Torsken	472	3	353	3						
Berg	0	0	0	0						
Lenvik	14 953	57	14 001	45						
Midt-Troms	74 273	280	75 802	234	76 487	207	2 214	-73	2,98	-26,07

⬆️ **Tabell: PT-910 Jordbruksareal i drift og antall søkere per søkedato.**

Kilde: Produksjonstilskudd PT-910 – Landbruksdirektoratet (statistikkdata.no)

FOTO: PER GUNNAR CRUICKSHANK

Den beste dyrka marka i Midt-Troms ligger inntil de sentrale områdene av dalbunnene. I de bynære strøkene rundt Finnsnes og Bardufoss er det registrert et visst press på bruken av innmark. Derfor er det i noen tilfeller viktig å ha sterkt søkelys på jordvern i planprosesser i regionen.

Kulturlandskapet er regionens ansikt utad, og i Midt-Troms har vi mange attraktive områder med store kulturlandskapsverdier etter jordbruksaktivitet i både eldre og moderne tid. Kulturminnene i dette landskapet gir innblikk i vår tradisjon for kombinasjonsnæringer med jordbruk, reindrift, fiske i sjø, elver og vann og det etniske mangfoldet. Jordbrukets kulturlandskap er i stadig endring, som et resultat av samfunnsendringer og endrede driftsformer. Også i Midt-Troms er gjengroing en av de viktigste utfordringene når det kommer til å bevare

det kulturlandskapet som setter sitt preg på regionen. Vi har også noen steder utfordringer med å holde stier og ferdselsårer i hevd for å øke allmennhetens tilgang på friluftsarealer. Både for å sikre tilgjengelighet og for å bevare biologisk mangfold i jordbrukets kulturlandskap, er jordbrukets aktive bruk av arealer til slått og beite helt grunnleggende.

NIBIO rapport nr. 108, 2020, Knutsen mfl. 2020 Verdiskaping og sysselsetting i landbruk og landbruksbasert industri i Nord-Norge viser konkrete tall fra 2018 for hver kommune (neste side):

	Bardu	Salangen	Målselv	Sørreisa	Dyrøy	Senja
Antall jordbruksforetak	39	24	71	19	15	59
Antall sysselsatte i primærnæring, jordbruk, skogbruk og fiske	52	79	113	46	11	600
Bruttoprodukt jordbruk, million kroner	23,6	10,2	44,9	5,4	7,0	19,8
Årsverk, å 1845 timer, jordbruk	54,8	33,4	107,1	20,1	21,7	60,9
Bruttoprodukt landbruksbasert industri, million kroner	0	0	157,5	0	0	25,7
Sysselsatte personer i landbruksbasert industri	0	0	153	0	0	25

⌂ Tabell: Verdiskaping og sysselsetting i landbruk og landbruksbasert industri i kommunene i Midt-Troms

Tabellen over viser at det er like over 900 sysselsatte i primærnæringene, ventelig en god del fiskere i Senja kommune. Imidlertid ser en at bruttoproduksjonen bare innen jordbruk ligger på 108 millioner kroner for regionens kommuner. Jordbrukets produksjon utgjør nesten 300 årsverk, der 178 personer er sysselsatte innen landbruksbasert industri med Norturas anlegg og Troms Potet som de største.

Landbruksnæringen i våre 6 kommuner er grunnlaget for å opprettholde et levende jordbrukslandskap, liv i bygdene og lokalsamfunnene. Landbruket produserer mat, kreerer mange sysselsatte i tilstøtende næringer, samtidig som det opprettholder det vakre jordbrukslandskapet som både er viktig for de som bor her, for næringslivet, for de som kommer på besøk og ikke minst for kommende generasjoner.

5.2. Arealer tilgjengelig for jordbruksproduksjon

Dyrka og dyrkbar mark, skog og utmark er landbrukets næringsareal og driftsgrunnlag. Det er en stor andel leiejord og for mange er det store avstander mellom de nyttbare arealene. Leiejordprisene er lave i vår del av landet.

Jordvernet har blitt styrket blant annet ved at Stortinget i flere omganger har skjerpet inn målsetningene om å redusere avgangen av dyrkamark ved omdisponering. Jordvern har etter lovendring også kommet inn som vurderingsmoment i plan- og bygningslovens dispensasjonsbestemmelse. Staten bruker sin innsigelsesmyndighet aktivt i arealplaner og bevisstheten om jordvern er styrket både i kommunene og i samfunnet.

FOTO: PER GUNNAR CRUICKSHANK

5.3. Husdyrhold for melkeproduksjon

Melkeproduksjon er regulert gjennom en kvoteordning som skal sikre at produksjon av ku- og geitemelk er tilpasset behovet i markedet, og ivaretar distrikts- og strukturens hensyn. I kvoteordningen for melk skilles det mellom grunnkvote og disponibel kvote.

Grunnkvoten er den kvoten som er tildelt og/eller kjøpt til en landbruks-eiendom. Det er eier som har råderett over grunnkvoten. Hvis det ikke blir levert melk fra en grunnkvote i løpet av ti kvoteår, opphører den.

Tall og statistikk fra Landbruksdirektoratet viser utviklingen innen melkekvotene i vår region, Tilskudd til jordbruksforetak – Landbruksdirektoratet.

	2012			2017			2022		
	Antall kumelk-bruk	Grunnkvote (liter)	Gjennom-snitt per bruk (liter)	Antall kumelkbruk	Grunnkvote (liter)	Gjennom-snitt per bruk (liter)	Antall kumelk-bruk	Grunnkvote (liter)	Gjennom-snitt per bruk (liter)
Bardu	21	3 335 818	158 848	17	3 329 064	195 827	12	2 795 100	232 925
Salangen	9	891 167	99 019	7	651 401	93 057	6	571 558	95 260
Målselv	34	4 929 768	144 993	26	4 678 942	179 959	20	5 291 546	264 577
Sørreisa	3	294 526	98 175	2	277 453	138 727	1	137 398	137 398
Dyrøy	6	669 377	111 563	4	508 335	127 084	4	508 335	127 084
Senja	12	1 425 133	118 761	9	1 280 997	142 333	6	1 041 783	173 631
Midt-Troms	85	11 545 789	135 833	65	10 726 192	165 018	49	10 345 720	211 137

⌂ Tabell: Kumelkkvoter i kommunene i Midt-Troms.

	2012			2017			2022		
	Antall geitbruk	Samla kvote	Grunn- kvote per bruk (liter)	Antall geitbruk	Samla kvote	Grunn- kvote per bruk (liter)	Antall geitbruk	Samla kvote	Grunn- kvote per bruk (liter)
Bardu	2	177 329	88 665	2	177 329	88 665	1	72 621	72 621
Salangen	3	169 395	56 465	3	169 395	56 465	3	169 395	56 465
Målselv	2	171 912	85 956	2	171 912	85 956	2	171 912	85 956
Sørreisa	1	34 165	34 165	0			0		
Dyrøy	1	72 913	72 913	1	72 913	72 913	1	72 913	72 913
Senja	3	135 165	92 038	3	180 309	60 103	3	264 075	88 025
Midt-Troms	12	760 879	63 407	11	771 858	70 169	10	750 916	75 092

⌂ Tabell: Geitmelkkvoter i kommunene i Midt-Troms.

FOTO: THERESE PAULSEN

Tabellene på de forrige sidene viser en tydelig nedgang i antall melkeprodusenter, for ku hele 42 % på 10 år. Den viser også nedgang i total kvotemengde i regionen, og at hvert bruk nå har en større kvote i gjennomsnitt. Melkebruk kan inneha flere kvoter, også som leiekvote. Tall fra Agri Analyse viser at hvert gårdsbruk initierer opp mot 2,4 årsverk for andre utenfor gården. En nedgang i antall bruk på nærmere 40 over 10 år kan derfor bety bortfall av rundt 90 arbeidsplasser innen andre tilknyttede næringer.

TINE AS har et oppdrag for samfunnet gjennom markedsregulatorrollen og dermed mottaksplikt. TINE AS Storsteinnes er et reguleringsanlegg og spiller en meget viktig rolle for melkeproduksjonen i hele landsdelen. Den melka som ikke trengs til ferske produkter går hovedsakelig til Storsteinnes for osteproduksjon, merkevarer av både hvitost og brunost. For dette anlegget er transport den store kostnadsdriveren. Derfor er både veistandard og veivedlikehold veldig viktig for å opprettholde stabile leveranser og ønsket kvalitet.

5.4. Husdyrhold for kjøttproduksjon

I hele fylket har saueantallet gått ned 4,98 % det siste året. I våre kommuner ser vi en nedgang på 9,0 % over 5 år (1064 dyr), mens de to siste årene er nedgangen på 4,85 %. Det er en økning i antall ammekyr.

Nortura er helt avhengig av sikkerhet i produksjonen for å beholde slaktelinjene og kunne eksistere på dagens nivå. Særlig innen svineproduksjon er behovet stort.

FOTO: LAILA-MERETHE MYRHAUG

	Husdyr	2018	2020	2022	Endring 5 år
Bardu	Ammekyr	87	104	143	56
	Sauer over 1 år	1 198	1 058	811	-387
	Gris*	0	0	..	0
Salangen	Ammekyr	0	34	33	33
	Sauer over 1 år	2 072	2 241	2 110	38
	Gris*	0	0	2	2
Målselv	Ammekyr	193	287	325	132
	Sauer over 1 år	2 293	2 221	2 139	-154
	Gris*	0	0	..	0
Sørreisa	Ammekyr	0	12	22	22
	Sauer over 1 år	1 739	1 403	1 102	-637
	Gris*	0	0	..	0
Dyrøy	Ammekyr	0	0	..	0
	Sauer over 1 år	1 415	1 212	1 392	-23
	Gris	0	0	..	0
Senja	Ammekyr	162	153	164	2
	Sauer over 1 år	3 095	3 162	3 194	99
	Gris*	0	0	2	2

⬆️ Tabell: Husdyrhold i kommunene i Midt-Troms 2018-2022.

Gris*: Omfattar avlspurker, ungpurker, råner og ungråner. Siste år er foreløpige tall.

Endringer i regionale inndelinger finnes på [nettsidene til Statistisk sentralbyrå](#).

5.5. Grønnsaks- og potetproduksjon

Tabellen under viser at areal til grovfôrproduksjon har økt med over 700 daa, mens all annen produksjon på egnet areal har gått ned for regionen totalt. Antall søkere på arealtilskudd for alle produksjonstyper har også falt. Arealet for grønnsaksproduksjon har gått ned fra 213 da i 2017 til 190 da 5 år etter. Det produseres også bær av færre på et mindre areal i 2022 enn i 2017.

Tromspotet har, i følge produsentrådgiver U. Naumann, mulighet til å øke sin produksjon både av grønnsaker og fra dagens cirka 5 000 tonn på potet. De har behov for et lokalt marked der transportkostnadene holdes lave.

	2017				2022			
	Grovfor antall dekar	Grovfor antall søkere	Potet antall dekar	Potet antall søkere	Grovfor antall dekar	Grovfor antall søkere	Potet antall dekar	Potet antall søkere
Bardu	12 379	37	415	5	12 109	31	356	3
Salangen	6681	24	87	2	6 769	23	130	2
Målselv	25 252	67	1 736	23	26 782	58	1 820	16
Sørreisa	5 382	18	46	3	5 384	16	26	2
Dyrøy	4 662	16	0	0	4 841	15	1	1
Senja	18 696	60	144	14	17 873	54	58	9
Midt-Troms	73 052	222	2428	47	73 758	197	2391	33

⌂ Tabell: Bruken av areal til grovfôr og potetproduksjon i 2017 og 2022.

5.6. Skogbruksressurser

Skogen i regionen er en viktig ressurs som i dag utnyttes i begrenset grad. Noe skog er vanskelig tilgjengelig og i bratt terreng uten vei. Med bedre tilrettelegging vil større skogsområder kunne bli økonomisk drivverdige. Skogen bidrar med mange funksjoner; økologisk og klimamessig, sosialt og økonomisk. Det er avgjørende at skogen blir forvaltet på en bærekraftig måte. For å ivareta klimaet bør bruken av ikke-fornybare ressurser reduseres og erstattes med fornybare ressurser der dette er mulig. Skogen er en fornybar ressurs, og alt som lages av olje kan lages av trefiber.

Flere av granplantefeltene i våre kommuner fra 40- og 50-tallet er utvokst nå, og klar til å omsettes til både trelast og papir. Noen ble anlagt i vanskelig tilgjengelig terreng og det må en særlig satsing til for å få disse ressursene hentet ut, og erstattet med ung skog i vekst. For noen har grana i nord et dårlig rykte. Det hevdes at den står for tett, at den ikke hører hjemme her og at det blir dårlig kvalitet. Pågående forskning viser imidlertid at grana kan ha god kvalitet. I tillegg til at grana nå blir utnyttet til både trelast, papir og brensel så gir den arbeid for lokale entreprenører og transportnæringa.

60-70 % av lauvskogen i regionen er i hogstklasse V, altså gammel skog som ikke vokser, tilveksten er null og blir etter hvert negativ. Dette betyr at mengde skog reduseres. Skogens evne til å binde nytt karbon har stoppet opp, skogen råtner og det frigjøres karbon.

Ut ifra ressurs- og klimamessige hensyn bør slik skog hugges og utnyttes, slik at ny skog kan vokse opp og binde nytt karbon. Dersom vi ikke setter inn tiltak vil kanskje 60-70 % av lauvskogen dø og råtne opp i løpet av de neste 20 årene. Lar vi trærne dø på rot, dør også rota.

Den nye skogen må da etablere seg fra frø, i stedet for stubbeskudd, dette kan ta svært lang tid, opptil 40 år. Trevirke kan være kilde til både bygningsmaterialer og som råstoff til bioenergi. Det er viktig å ikke hogge for tidlig, av hensyn til kvalitet på virket, pris til skogeier og klimahensyn.

Statlige tilskuddsordninger til tettere planting og gjødsling av skog er eksempler på klimarettede virkemidler. Ifølge Artsdatabanken lever 48 % av de truede artene helt eller delvis i skog. Skogbruket har vært tidlig på banen for å utvikle metoder for å ivareta livsmiljøene til slike rødlistede arter, blant annet er andelen av det viktige habitatet «død ved» økende. Gjennom forvaltning av skogen er det viktig å ivareta gammelskog som leve- og spillområde.

Bruk av tre i stedet for mer energikrevende materialer gir en direkte klimaeffekt, siden det reduserer utslippet av CO². Tre brukt i bygg forlenger også lagringstiden av CO², så lenge bygget står. Skog har i tillegg en forebyggende dimensjon som brannvern og beskyttelse mot skred og ras. Skogbehandling og måten skogen avvirkes på er viktige faktorer for å opprettholde denne dimensjonen.

Særlig viktig for å kunne utnytte verdiene i skogen er tilgangen på skogsveier. Disse, og tilstøtende veinett, må være godkjent for lengre og tyngre transport, og gjerne modulvogntog på opp mot 25 meter og 60 tonn.

FOTO: LAILA-MERETHE MYRHAUG

5.7. Utmarksressurser

Med utmarksbeite menes beite i naturlig vill vegetasjon, i skog og fjellterreng som ikke blir kultivert eller gjødslet. Utmarka er viktig som en del av kultur- og fjellandskapet, og for karbonbinding i jord. I tillegg hindrer beitebruken gjengroing og er viktig for naturmangfold, blant annet rødlistede beiteplanter og pollinerende insekter.

Det er viktig med god balansegang, da for intensivt beite kan virke negativt på naturmangfoldet. Regionen har store arealer med utmark og en betydelig andel sau, rein og storfe på beite.

I tillegg er vår utmark klassifisert som «Svært godt beite». Det er stor variasjon i hvilke arter som finnes i denne beiteklassen, men klassen kjennetegnes av frodig vegetasjon, ofte med mange forskjellige næringsrike arter. Plantesammensetningen i de beste beiteområdene påvirkes i stor grad av om det går beitedyr i området eller ikke. De ulike artene i disse frodige vegetasjonstypene tåler tråkk og gjødsling fra beitedyra ulikt. For å utvikle god beitekvalitet med gode beiteplanter, og for å opprettholde denne kvaliteten over tid, er det viktig å ha et visst beitetrykk i et område. Står det urørt av beitedyr i noen år, vil beitekvaliteten forringes og etter hvert gå tapt. Dette kan gå ganske fort, særlig i de næringsrike områdene, kilde NIBIO.

Beitebruken er de fleste steder godt organisert, og regionen er definert som beiteprioritert jf. Rovviltforliket fra 2011.

Organisert beitebruk

I alle kommuner har antallet beitedyr i utmark gått ned. ref tabellen under. I 4 av kommunene har antall storfe på utmarksbeite økt. For antall gårdsbruk med beitedyr i utmarka er det samlet sett en nedgang.

	Antall gårdsbruk med husdyr på utmarksbeite			Storfe på utmarksbeite			Sauer på utmarksbeite			Husdyr i alt på utmarksbeite			Reduksjon i husdyr i alt på utmarksbeite på 5 år	
	2018	2020	2022	2018	2020	2022	2018	2020	2022	2018	2020	2022	Antall	%
Bardu	35	31	28	738	691	770	3 343	2 967	1 971	4 506	3 946	3 023	1 483	32,9
Salangen	21	20	18	133	128	125	5 284	5 754	5 135	5 534	5 977	5 365	169	3,1
Målselv	41	44	39	980	1 064	1 072	5 949	5 720	5 187	7 405	7 289	6 748	657	8,9
Sørreisa	16	11	10	26	49	78	4 323	3 446	2 477	4 349	3 544	2 578	1 771	40,7
Dyrøy	14	14	14	88	77	126	3 538	3 286	3 117	3 762	3 562	3 512	250	6,6
Senja	41	43	38	400	329	304	8 006	7 977	7 054	8 578	8 649	7 514	1 064	12,4
Midt-Troms	168	163	147	2 365	2 338	2 475	30 443	29 150	24 941	34 134	32 967	28 740	5 394	15,8

⌂ Tabell: 12660: Husdyr på utmarksbeite, etter region, statistikkvariabel og år.

Husdyr på minst 5 uker utmarksbeite. Husdyr i alt på utmarksbeite: Gjelder storfe, sauer, geiter og hester på utmarksbeite.

Endringer i regionale inndelinger finnes på [nettsidene til Statistisk sentralbyrå](#).

Tabellen nedenfor viser utvikling av dyretall og tapsprosent for beitelag i Organisert beitebruk for Bardu, Dyrøy, Målselv, Salangen og Senja. Tall fra Organisert beitebruk 2022 viser at det ble sluppet 19 469 sau og lam på utmarksbeite i Bardu, Dyrøy, Målselv, Salangen, Senja. Samla tapsprosent for sau og lam var 6,7 %, for voksen sau 3,6 % og for lam 8,5 %. Det er ikke skilt mellom ulike tapsårsaker. For beitelag som beiter i flere kommuner er beitekommune satt til den kommunen som har hoveddelen av beiteområdet.

I 2022 var om lag 74 % av sau og lam som fikk produksjonstilskudd for beite i utmark med i organiserte beitelag.

Utfra tabellen har antall beitende sau organisert i beitelag gått ned med over 5 000 siden 2017. Tapsprosenten har holdt seg relativt stabil, men for enkelte kommuner har det vært noen årlige variasjoner. Bardu og Salangen har den høyeste tapsprosenten de siste år, mens for Dyrøy, Senja og Målselv har tapsprosenten gått noe ned og ligger ned mot 5,0 i samlede tap. Tapsårsakene er sammensatte, og rovdyrutsatte områder har høyest tap.

	Antall sau og lam			Tapsprosent		
	Antall sleppt	Heimsanka	Tapt	Sau	Lam	Sau + Lam
2017	24 753	23 108	1 645	3,0	8,9	6,7
2018	24 602	23 078	1 524	3,6	7,8	6,2
2019	22 557	21 126	1 431	3,2	8,2	6,3
2020	24 762	23 264	1 498	3,2	7,8	6,1
2021	20 837	19 473	1 364	3,9	8,1	6,6
2022	19 469	18 173	1 296	3,6	8,5	6,7

⌂ Tabell: Utvikling av dyretall og tapsprosent for beitelag i Organisert beitebruk for Bardu, Dyrøy, Målselv, Salangen og Senja

Elgjakt i regionen

Som en ser av tabellen under tildeles det godt over 1000 dyr for jakt i vår region, og med en jevn fellingsprosent på rundt 80 for regionen som helhet, er det betydelige ressurser som tas ut fra utmarks- og skogsbeitene. Ansvaret for de høstbare viltressursene ble i 2018 flyttet fra klima- og miljødepartementet til landbruksdepartementet. Dette er ressurser som eiere av landbrukseiendommer kan nyttiggjøre seg av i større utstrekning enn i dag.

	2020			2021			2022		
	Tildelt totalt	Felte totalt	Fellings %	Tildelt totalt	Felte totalt	Fellings %	Tildelt totalt	Felte totalt	Fellings %
Bardu	228	215	94	227	209	92	233	200	86
Salangen	80	67	84	74	69	93	78	69	88
Målselv	364	286	79	361	296	82	360	280	78
Sørreisa	68	53	78	64	52	81	65	51	78
Dyrøy	89	57	64	80	60	75	75	57	76
Senja	252	179	71	230	175	76	238	184	77
Midt-Troms	1081	857	78	1036	861	83	1049	841	81

⤴ Tabell: Elgjakt i Midt-Troms 2020–2022.

FOTO: PER GUNNAR CRUICKSHANK

5.8. Økologisk landbruk

Det konvensjonelle landbruket har fått strengere krav, og det sees en utvikling der produksjonen går mot en middelvei av økologisk og konvensjonelt. I dette ligger stegene mot presisjonsjordbruk der produsentene er opptatte av jordkvalitet, biologisk mangfold, produktkvalitet, dyrevelferd og metoder som reduserer bruk av kunstgjødsel og sprøytemidler.

Det er viktig å arbeide for at landbruket i regionen utvikler praksis, holdninger og kunnskap som møter disse kravene. Det lokale landbruket med lokalprodusert mat utgjør en god utnyttelse av regionens ressurser, noe som må løftes frem til forbrukerne som bærekraftig bruk.

5.9. Tilstøtende næringer

Regionen har et stort potensial for å tiltrekke seg fritidsreisende, både fra kommunene, nasjonalt og internasjonalt. Avstanden er relativ kort til flyplass, med både hurtigrute og E6 gjennom regionen. Vilt- og fiskeressursene utgjør muligheter, og tilbud om småviltjakt og sportsfiske gir en bredde i opplevelsestilbudet.

Det er en økende etterspørsel etter møter med dyr, kultur, mat og drikke som del av opplevelsen. Setre er viktige i kulturlandskapet, og representerer tradisjon, lokalhistorie og kulturminner. Seterområder kan derfor være gode utgangspunkt for næringsutvikling innen reiseliv.

Landbrukets og bygdelivets mangfold og kulturarv utgjør et mulighetsrom. Det kan gi grunnlag for å satse på historiefortelling, tradisjonelle driftsformer, forvaltning av bevaringsverdige husdyrraser og eksempelvis bruk av hest i jord- og skogbruk. Her kan kommunene være en pådriver, for eksempel gjennom kulturskolen og tilrettelegging av fritidstilbud. Samarbeid med næringsaktører, skoler og barnehage kan gi grunnlag for kortreiste opplevelser og læring om landbruk.

Regionen har i dag tilbydere innen eksempelvis gårdsovernatting og kulturvandring, samt at fagorganisasjoner arrangerer Åpen Gård med jevne mellomrom. Det anses å være gode muligheter for landbruksbedrifter som vil satse på gårdsturisme eller andre opplevelsesbaserte tilbud. Det er mulig å søke midler fra Innovasjon Norge til landbruksbasert reiseliv.

Ordningen Inn på Tuset er noe utbredt i vår region. I andre deler av landet finnes også Andelslandsbruk, der personer utenfor næringa, med støtte og tilrettelegging, får dyrke egen mat på grunneiers areal. Ofte kan pensjonerte hage- eller jordbrukere være en viktig fagressurs i dette.

De fleste som driver honningproduksjon i vår region, gjør dette uten annen landbruksdrift. Birøkt kan for noen driftsformer likevel være mulig å kombinere.

Bærdyrking er økende i regionen, særlig jordbær dyrket i tunnel har vist seg å være liv laga. Kostnadsdriverne er innkjøp av planter og selve anlegget. Markedet er rett utenfor stuedøra og fortsatt udekket.

6. Landbrukets rolle i samfunnet, mat og beredskap

6.1. Sammenhenger med andre næringer

Hvert årsverk i Troms-landbruket gir ringvirkninger på til sammen 2,4 årsverk i privat og offentlig sektor. Tilsvarende tall for Nordland og Finnmark er hhv 1,54 og 1,49. (NIBIO-rapport nr 8, 2020: «Verdiskaping og sysselsetting i landbruk og landbruksbasert industri i Nord-Norge».)

Fortsatte nedleggelser av landbruksvirksomheter vil derfor ha store konsekvenser for annet arbeidsliv i regionen. Direkte innvirkning vil dette få for de største avtakerne av landbruksprodukter, mens også lokal-matprodusenter og nisjematvirksomheter vil måtte kjempe hardere om råstoffet. Leverandører til landbruket av eksempelvis veterinærtjenester, maskiner, verkstedtjenester og annet produksjonsutstyr vil også merke slike ringvirkninger.

I vår region er landbruksnæringen avgjørende også for bosetting flere steder. Forsvinner enkelte gårdsbruk, forsvinner aktiviteten, maskin-hjelpen, deltidsjobben, naboen og det åpne landskapet.

Hver enkelt fastboende eller eier av fritidsbolig må da selv ta et større ansvar for tjenester som brøyting, tyngre transportoppgaver og velpleid kulturlandskap.

6.2. Viktigheten av en hel verdikjede

Innen alle de tre største produksjoner finnes hele verdikjeder i regionen. Kjøttproduksjon på gården og Nortura med sine produksjonslinjer til detaljhandelen. Melkeproduksjonen tar TINE-produsentene seg av og produserer varene til forbrukermarkedet, det samme innen potet- og grønnsaksproduksjon med Tromspotet AS og Gartnerhallen som siste ledd før konsum. I tillegg er man avhengig av frø- og settepotet-produksjon for å ha dette komplett.

Med alle disse brikkene på plass i regionen opprettholdes den helhetlige kompetansen, forståelsen for de ulike situasjoner og en slik verdikjede vil være robust og i stand til å utvide produksjonen, uten å være avhengig av å transportere varer eller tjenester langveisfra.

6.3. Beredskap

Samfunnsutviklingen og den demografiske utviklingen har bidratt til å redusere evnen til selvberging og matkunnskap i befolkningen. I en beredskapssituasjon vil vi måtte planlegge for å distribuere varer med høyere foredlingsgrad, som eksempelvis oppskåret kjøtt.

Troms er det fylket som har størst trykk fra Forsvaret. Landbruket skal sikre matberedskapen både for Forsvaret, allierte styrker og for sivilbefolkningen. Forsyningslinjene hit er sårbare, det skal lite til å avskjære E6, og selv i fredstid oppleves vinterstenging flere ganger i året. Samtidig er det meget begrensede matvarelagre i fylket. Mangelen på matlager kan kompenseres med et stort antall aktive gårdsbruk. Slik kan det «lagres» levende husdyr, jordbruksareal i drift, og kunnskap om matproduksjon. På lang sikt vil denne beredskapen også kunne gi flere arbeidsplasser og økt bosetting.

Globale endringer som gir villere og våtere klimatiske forhold bidrar raskt til en forsterkning av de utfordringene som naturen gir. Felles for ekstremvær og krisehendelser er at de oppstår brått og uventet, på steder der man ikke forventer at det skal skje eller med konsekvenser en ikke har forutsett.

Grunneiere i regionen har lokalkunnskap om naturforhold som for eksempel bekkeløp og historikken til disse ved flom. De fleste av gårdene har en maskin- og utstyrspark som kan være nyttig i beredskaps-sammenheng; traktorer og gravemaskiner, samt gjødselvogner som kan frakte vann. Skogsbilveinettet og veiene som landbruket har bygd opp, og er eier av, gir mulighet for fremkommelighet ved skogbranner, flommer og ved søke- og redningsoperasjoner.

Landbruket må på sin side utvise ansvarlighet ved at utviklingstiltak i noe større grad enn tidligere tar hensyn til farer knyttet blant annet til klimaendringer. Dette gjelder også skjøtsel og vedlikehold av egen infrastruktur, kantsoner, hogstfelt med mer. Det er også fokus på intern beredskap for kriser i landbruket. Hendelser som rovviltangrep, fjøsbranner og lignende kan være utløsende faktorer hvor det er behov for en kriseberedskap.

Mange aktører er involvert på et gårdsbruk, det være seg rådgivnings-tjeneste, meieri, slakteri, veterinærer, avløsere, kommunene med flere og det er viktig å ha et godt system for samhandling og informasjons-flyt ved en krise. Koronapandemien som oppstod i 2020 har preget samfunnet sterkt og ga en bevisstgjøring av landbrukets betydning for matsikkerhet, med betegnelsen kritisk samfunnsfunksjon. Landbrukets egen sårbarhet ble belyst gjennom mangel på utenlandsk arbeidskraft, forsinkelse av viktige importvarer (for eksempel materialer og fôrvarer), samt opprettholdelse av viktige tjenester som veterinærer, melk- og kjøttleveranse, avløsere med mer.

7. Gårdbrukeren, helse, kompetanse og rekruttering

7.1. Helse, psykisk helse, ensomhet

I en undersøkelse (Nationen 14.01.23) sa nær halvparten av de spurte bøndene at de opplevde bekymring og depresjon knyttet til arbeidet. I dag er andelen økt til 66 % ifølge Agri Analyse. Den negative utviklingen er sterkest hos yngre bønder. Bare hver tredje bonde svarer at bekymringer og depresjon ikke er et problem.

Negativt stress i forbindelse med stadig større krav til gården og gårdsdriften er en av årsakene, hentet fra innlegg på nettsiden til Norsk Bonde og Småbrukarlag. Videre er det økonomiske aspektet også en stor bekymringsfaktor, ulykker, brann, tap av dyr i utmark, samt sykdom og livssituasjon som kan utløse tragedier. Andre årsaker til psykisk uhelse kan være sykdom, skilsmisse, generasjonsskifte, nabokonflikter, beitekonflikter og rovvilt. Dyreproduksjon i dag er ofte et ensomt yrke med stort ansvar som gir høyrisiko for psykisk uhelse. Det er viktig å påpeke at bønder er vanlige mennesker som faller ut av arbeid og daglige rutiner på samme måte som alle andre som får psykiske problemer.

7.2. Kompetanse

For å støtte landbruksnæringen er det viktig med bred kompetanse. Mange ulike rådgivningstjenester er tilgjengelige for de ulike bruk og driftsformer, se vedlegg 1: Lokale og regionale aktører med oppgaver innen landbruk.

Grunnutdanning er det tilbud om i regionen. Fagdager og tema-spesifikke kurs tilbys av flere på ulike nivåer. Personer med landbrukskompetanse, men utenfor næringen, kan bidra som avløser i perioder og ved høyt arbeidspress.

7.3. Etablering av Arktisk Naturbrukssenter og videregående opplæring

Det pågår i disse dager et arbeid for å etablere Arktisk Naturbrukssenter ved Senja videregående skole. Med bakgrunn i utviklingen av landbruksnæringen og utviklingsmulighetene for naturbruk i landsdelen har Troms Bonde – og småbrukerlag og Bondelaget bedt om at Senja Videregående skole tar et større ansvar for utviklingen av det arktiske naturbruket og danner et «nav» mellom næringen, utdanningen og forskningen innenfor naturbruket.

Senja videregående skole har både grønn og blå utdanning, som gir rom for en helhetlig tenking innenfor naturbruk og matproduksjon. Når man tenker naturbruk i sin helhet er det viktig å ta med jordbruk, skogbruk, hagebruk, reindrift, sjømatnæringen og klima og energi som en del av et arktisk naturbrukssenter. Naturbruksnæringene stiller stadig større krav til kunnskap som grunnlag for god lønnsomhet. Naturbrukskolene har en viktig rolle som utdannings, nærings- og utviklingsaktør.

Et arktisk naturbrukssenter er ment å bidra til å gjøre landbruksnæringen attraktiv både for etablerte og ikke minst unge, nye aktører. Ved å styrke den helhetlige kompetanseutviklingen for landbruk, skogbruk og reindrift, samtidig som man skal se helheten og utviklingsmuligheten i natur og matproduksjonene i landsdelen, skal en motvirke den nedadgående trenden i landbruksnæringen.

Senteret skal videre utnytte de etablerte kompetansemiljøene innenfor landbruk og sjømatnæringen i landsdelen, og dermed bidra til felles koordinering innenfor utviklingen av arktisk naturbruk.

7.4. Rekruttering til yrket og til gårdsbrukene

Selv om yrket kan være ensomt er det altoverskyggende behovet for rekruttering til landbruksnæringa bedret økonomi og rammebetingelser. Når virksomhetsanalyser for bruk i drift viser negative tall, blir de hverken solgt eller overtatt av neste generasjon.

Senja videregående skole og senere Arktisk Naturbrukssenter har og vil få en sentral rolle i å utdanne, utvikle og motivere ungdom og andre interesserte for et livslangt yrkesvalg viet landbruk. Flere med kompetanse innen næringene vil gi muligheter for flere avløsere, flere med landbruk som tilleggsnæring, vikarer og nyttige bidragsytere, selv om de selv ikke driver eget bruk.

I alle kommuner nevnes at yrket, virksomheten og aktiviteten må fram- snakkes. Det gjør at de som driver i næringa føler seg sett og anerkjent for jobben de har med å produsere mat.

Troms Holding lyser ut midler til prosjekter som vil bidrar til rekruttering i primærnæringene; fiske, jordbruk, reindrift eller til foretak som foredler råvarer fra disse næringene, samt til fornyelse/utvikling av nærings- virksomheten. Det er naturlig at regionen søker å benytte seg av dette tilbudet.

8. Det grønne skiftet og FNs bærekraftsmål

8.1. Det grønne skiftet

Helhetlig sett handler det grønne skiftet om hvordan Norge skal bli et lavutslippsland innen 2050. For å få til dette må vi omstille oss til et samfunn hvor vekst og utvikling skjer innenfor naturens tålegrenser. Det grønne skiftet må være globalt. Samtidig må Norge, som alle land, finne sin egen vei til en grønn økonomi. Hvis Norge skal nå målene i Parisavtalen om kutt i utslipp av klimagasser, krever det en omstilling som omfatter alle samfunnsområder og aktører. Det grønne skiftet er integrert i det statlige gjennom jordbruksavtalen.

8.2. FNs bærekraftsmål

Bærekraftmålene er globale mål, med lokale løsninger. Regjeringen har kommet med tydelige forventninger om at kommunene legger bærekraftmålene til grunn i lokale planverk. Landbruket har en rolle i flere av målene, noe som innebærer ansvar og muligheter.

På de neste sidene beskrives de bærekraftmålene som anses mest relevante for landbruket i regionen.

Bærekraftsmål 2 – Utrydde sult

Dette handler lokalt om å opprettholde beredskap gjennom matproduksjon, utnytte landbruksarealene og hindre tap av matjord. Regionen har store ressurser i utmark, som i tillegg til før også representerer et beredskapsareal. Kommunene forvalter statlige virkemidler for å fremme matproduksjon i både stor og liten skala.

Bærekraftsmål 3 – God helse

Det er viktig med trygg og ren mat for å opprettholde en god helse. I norsk landbruk er det en restriktiv bruk av antibiotika i alle typer dyrehold, samt liten bruk av sprøytemidler i planteproduksjonen. Grønne omsorgstilbud basert på landbruk og natur er viktig i arbeidet med psykisk helse.

Bærekraftsmål 6 – Rent vann

Landbruket må bidra til rent vann ved riktig lagring og bruk av gjødsel og plantevernmidler. Dette innebærer også å hindre avrenning av næringsstoffer til vassdrag og vannkilder.

Bærekraftsmål 7 – Ren energi for alle

Landbruket kan bidra til ren energi i kommunene, gjennom for eksempel råstoff til fjernvarmeanlegg basert på biovarme. Noen av produksjonsformene i landbruket er energikrevende, og fornybare kilder som solceller og jordvarme kan være aktuelle alternativer til ikke-fornybare energikilder.

Bærekraftsmål 9 – Innovasjon og infrastruktur

Det er en høy investeringstakt i landbruket, og det er viktig med en bevissthet til bruk av bærekraftige og robuste produksjonsmetoder og –materialer. Landbrukets egen infrastruktur, f.eks. skogsbilveger, bygninger og høstingsområder, må bygges og vedlikeholdes med tanke på bærekraft.

Bærekraftsmål 11 – Bærekraftige byer og samfunn

Kommunene kan stimulere til å bruke tre som bygningsmateriale, og fornybare energikilder med råstoff fra landbruket.

Bærekraftsmål 12 – Ansvarlig forbruk og produksjon

Det er viktig med en økt bevissthet blant produsenter og forbrukere om kortreiste produkter og egen/lokal produksjon av landbruksprodukter. I dette ligger også tiltak mot matsvinn. Utvikling av gründerskap innen lokalmat og nettverksbygging for produsenter vil gi økt tilgjengelighet for forbrukerne.

Bærekraftsmål 13 – Stoppe klimaendringene

Dette handler om bevisstgjøring, ny vitenskap, teknologi og kompetanseheving i landbruket for iverksettelse av klimatiltak. Det er viktig med synliggjøring av hvilken verdi skog, jord og naturområder har for blant annet karbonfangst og det biologiske mangfoldet.

Bærekraftsmål 14 – Liv under vann

Mye av utslippene til vannkildene (miljøgifter, mikroplast og næringsstoffer) ender i havet. Det er viktig å øke bevisstheten om dette og at landbruket kan gjennomføre tiltak for å begrense gjødselavrenning og tilførsel av næringsstoff til vassdrag. Arbeid med holdninger innen håndtering av plast i landbruket er viktig, da mikroplast lagres i naturen med ansamling i verdikjedene.

Bærekraftsmål 15 – Liv på land

En god skog- og jordforvaltning, og bevissthet om naturmangfoldets verdi er viktig. Som planmyndighet, og skog-, vilt- og jordbruksmyndighet, har kommunene stor innflytelse på arealforvaltningen. Dette innebærer å sikre arts mangfold og økosystemer ved å unngå nedbygging og inngrep i verdifulle naturområder. Intakte økosystemer er viktig for å redusere konsekvenser som følge av klimaendringer, som for eksempel flom. Kommunene bidrar til en god skogforvaltning som både ivaretar produksjonsmål, karbonfangst og biologisk mangfold. De har en aktiv rolle i koordinering av private tiltak og offentlig virkemiddelbruk i bekjempelse av fremmede arter. Kommunene forvalter regionale virkemidler for å bevare arts mangfold og rødlistede arter og forvalter hjortevilt, og er med å sikre levedyktige bestander.

Bærekraftsmål 17 – Samarbeid for å nå målene

En regional temaplan for landbruk danner et godt grunnlag for samarbeid og synliggjøring gjennom felles mål og metodikk for å nå målene. Felles mål og metodikk regionalt er viktig for å nå nasjonale målsetninger. En regional strategisk næringsplan utvikles samtidig og vil være et godt verktøy ved siden av temaplan landbruk.

9. Målsettinger for landbruket

Mål:

Midt-Troms skal være en region med bærekraftig matproduksjon og verdiskaping.

9.1. Overordnet målsetting med bakgrunn i dagens status

Vår målsetting er at Midt-Troms skal være en region med bærekraftig matproduksjon og verdiskaping.

Mer konkret er målet i vår region å stabilisere dagens virksomhetsnivå, herunder;

- Å stanse reduksjonen i antall aktive bruk.
- Å stanse reduksjonen i antall bønder, melk og kjøttprodusenter.
- Å opprettholde dyrkbart areal på dagens nivå.
- Å opprettholde dagens potet- og grønnsaksproduksjon.
- Å starte oppbygging innen aktivt skogbruk.

9.2. Målsettinger på lang sikt

På sikt må målet være at produksjonene skal økes. Det er nødvendig for at regionen skal ha en fremtid slik vi ønsker. Imidlertid er fremtidsutsiktene såpass uoversiktlig med overordnede rammebetingelser, fremtidstro hos den enkelte gårdbruker og miljøbetingelser, at styringsgruppa finner det vanskelig å være særlig offensiv med målsettingene.

10. Handlingsplan og regionale tiltak

10.1. Kompetanse i den kommunale forvaltningen

Organiseringen og bemanningen i de kommunale landbruksenheter varierer mye. Noen kommuner har flere ansatte, der de har kompetanse innen flere spesifikke fagfelt, utover landbruksforvaltning.

Tiltaks- nummer	Utført (kryss av)	Regionale tiltak
 11		Gjenopprette landbruksforum som en samarbeidsarena for alle kommunene.
 12		Bidra til etablering av næringsklynger av eksisterende bedrifter innenfor landbruk og skape nettverk med øvrig næringsliv. Skape møteplasser med fokus på alle produsenter og produksjoner, fra småskala og nisjeproduksjon til de store volumprodusentene.

I tillegg anbefales det at kommunene søker å innrette egen kompetanse for de spesifikke behov som landbruket måtte ha lokalt, integrert eller i nært samarbeid med helhetlig næringsutvikling.

10.2. Produksjon av grovfôr

Innen grasproduksjon har utgiftene gjødsel, diesel, plast og andre innsatsfaktorer steget betydelig. Lang vei til leiejord forsterker dette. Kostbare maskiner og dyrt utstyr må benyttes mest mulig for å skape en sikker inntjening. Landbruket har forpliktet seg til å ta ned antall CO² ekvivalenter. Økt fokus på klimariktig og bærekraftig grovforproduksjon er viktig for framtidig landbruk.

Tiltaks- nummer	Utført (kryss av)	Regionale tiltak
 13		Sterkt jordvern og sikre matjorda som vekstmedium. Regionen bør ha en nullvisjon for ytterligere tap og omdisponering av matjord.
 14		Utarbeidelse av jordvernstrategi, eksempelvis: Der matjord blir omdisponert må jordsmonnet flyttes til bruk på andre areal med jordbruksdrift. Det må utarbeides jordflyttingsplan i slike prosesser og sikres dokumentasjon for å bygge kunnskap om jordflytting.

Kommunene oppfordres til å støtte opp om samarbeid mellom maskineiere, gårdbrukere og entreprenører for enklere og rimeligere drift, der dette er ønsket. Dette i tillegg til å fremholde viktigheten av agronomi og klimariktig grovforproduksjon.

10.3. Produksjon av kjøtt og melk

Produksjon av kjøtt og melk er sentralt i vår region, og bidrar direkte til opprettholdelse av en industri med betydelig kapasitet og med det arbeidsplasser, kompetanse og bosetting.

Tiltaks- nummer	Utført (kryss av)	Regionale tiltak
 15		Støtte opp om utfordringene med å skaffe avløsere.
 16		Økt fokus og satsing på produksjon av svinekjøtt.

Det anbefales videre at kommunene fortsatt har fokus på de utfordringene som utbygging fra båsfjøs til løsdrift medfører.

10.4. Grønnsaks- og potetproduksjon

Mye av grønnsaker og potet som produseres leveres til Tromspotet AS. Andre igjen produserer for et mindre marked og eget bruk. Det er uutnyttede ressurser i areal og infrastruktur egnet for slik produksjon i regionen.

Tiltaks- nummer	Utført (kryss av)	Regionale tiltak
 17		Gjennomføring av markeds- og behovsanalyser i et beredskapsperspektiv.
 18		Midt- Troms kommunene bør prioritere å kjøpe lokalprodusert mat.
 19		Økt fokus og satsing på nordnorsk settepotetproduksjon
 20		Samarbeid om å arrangere kurs og fagturner med fokus på potet og grønt
 21		Det må stimuleres til økt produksjon av frukt, bær, urter og grønnsaker, samt proteinvekster.

Flere av tiltakene vil det være mulig for kommunene å gjennomføre på egenhånd.

10.5. Utnyttelse av skogressurser

I regionen er det muligheter for økt hogst og avsetning for hogstmoden lauvskog. I tillegg er store arealer med barskog hogstmoden om noen få år og ny skog må plantes. Det er behov for å gjennomføre miljøregistreringer i skog (MiS) som skal hogges. Tilgjengeligheten til skogressursene må bedres med skogsvegbygging samt at flaskehalser på kommunale- og fylkeskommunale veger utbedres.

Tiltaks- nummer	Utført (kryss av)	Regionale tiltak
 22		Det bør videre vurderes biogassanlegg/fornybar energi for eget bruk, flere bruk sammen eller biogassanlegg for salg av overskuddsenergi.
 23		Flere regionale pådrivere i skogbruksnæringa vil øke aktiviteten i skogbruket.
 24		Stimulere til bruk av mer tre som byggematerialer.
 25		Øke hogsten for leveranse av biovirke til Finnfjord AS, slik at de kan hjelpes mot nullutslipp av CO ² .
 26		Støtte opp om skogbruksplanlegging med MiS- registrering.
 27		Økt fokus på utbedring av flaskehalser på kommunale- og fylkeskommunale veger (aksellast, totallast og vogntoglengde).

10.6. Bruk av utmarksressurser

Våre beiteressurser i utmarka er unike. Det er kapasitet til å utnytte dette mye mer enn i dag, dette må imidlertid hensyntas ved planlegging av økt bruk til friluftsliv og turisme.

Forskrift om forvaltning av rovvilt har bestemmelser om bestandsmål. Høyt antall rovvilt medfører store tap for beitenæringene. Rettighetene til beite og utøvelse av næringsvirksomhet er motstridende med forskrift om forvaltning av rovvilt. Motstridende interesser og konflikter er forsøkt løst med konfliktdepende tiltak og erstatninger. Til tross for det erfarer vi at næringsutøvere i beitenæringa gir opp eller må leve med svært høye tap. Det er fra landbruksforvaltningen ønskelig å initiere et arbeid på nasjonalt nivå hvor blant annet ILO konvensjonen blir vurdert opp mot andre juridiske bestemmelser og rettigheter.

Tiltaks- nummer	Utført (kryss av)	Regionale tiltak
 28		Fremme utmarksbeite og hindre tap av beiteressurser i regionen som helhet.
 29		Ha oppdaterte beitebruksplaner og en aktiv bruk av disse. Det er viktig at beitebrukerne bruker beiteretten aktivt og henter mer fôr i utmarka. Beitebruksplaner er viktige verktøy i forvaltning av beiteressursene og som beslutningsgrunnlag i planprosesser.
 30		Samarbeid om rovviltpolitikk og -forvaltning.
 31		Felles strategier for besøksforvaltning, for å sikre bærekraftig utvikling og gi grunnlag for lokal verdiskapning med basis utmarksressursene.

Hver enkelt kommune må sikre lokal forankring for tiltak som iverksettes.

10.7. Tilstøtende næringer

Mange næringer er avhengige av landbrukets arealer og ressurser. Både turisme, friluftsliv og jakt og fiske er eksempler på dette. Mange av gårdsbrukene har potensiale til å produsere energi som f.eks. biogass og solenergi.

Tiltaks- nummer	Utført (kryss av)	Regionale tiltak
 32		Styrke samarbeidet mellom landbruk og reiselivsnæring i regionen, og bidra til forvaltning av tradisjons- og kulturarv slik at dette også kan nyttes i næringsutvikling.
 33		Øke fokus på mulighetene til produksjon av fornybar energi.
 34		Det bør utredes å utnytte og utvikle ledig eksisterende bygningsmasse innen landbruket til nye landbruksrelaterte næringer, eller for å støtte opp om eksisterende produksjoner.
 35		Helhetlig næringsutvikling i kommunene der landbruket har sin rolle vil kunne styrke fremtidig lokal verdiskaping.

10.8. Matsikkerhet og landbrukets rolle i vår region

Landbruket i Midt-Troms har en sentral rolle i matproduksjon, naturmangfold og som bidragsyter i sivil beredskapsarbeid. Viktigheten av et omfattende landbruk i vår region må hele tiden kommuniseres og forstås av innbyggerne. Matproduksjon er viktig, både for forbrukeren men ikke minst for de positive ringvirkninger for annet næringsliv, for bosetting og kultur.

Tiltaks- nummer	Utført (kryss av)	Regionale tiltak
 36		Bevisstgjøre samfunnet gjennom å informere om den store betydningen landbruksnæringa har. Massemedia, medier med definerte målgrupper og sosiale medier bør brukes aktivt for å fortelle de gode historiene.
 37		Matproduksjon er ei samfunnskritisk næring. Mat produsert lokalt bør i større grad omsettes, distribueres og spises lokalt.
 38		Bidra til økt kunnskap om landbrukets betydning for samfunnet gjennom skoleverket, arrangement og i all daglig praksis.

Kommunene kan bidra til utvikle tilbud innen grønn omsorg, og stimulere til at flere vil tilby tjenester gjennom kurs og informasjon. Her må prioriteres lokale tilbud for å gi forutsigbarhet og kvalitet. Det er viktig at landbruket gis plass i kommunalt beredskap. Det kan være ved å kartlegge og systematisere tilgjengelig maskinpark, utstyr og infrastruktur som kan brukes i kriseberedskap. Lokalkunnskap kan benyttes i beredskapsarbeidet, i samarbeid med næringa.

10.9. Søkelys på gårdbrukeren

Yrket er for mange ensomt. Det blir færre og færre yrkesutøvere, som bor lengre og lengre unna hverandre, med stort ansvar for dyr, egen økonomi og produksjon.

Tiltaksnummer	Utført (kryss av)	Regionale tiltak
 39		Utvikle et støtteapparat for å håndtere kriser i landbruket. Etablere et lokalt system for koordinering og utveksling av informasjon mellom kommunene, faglag og landbruksaktører.
 40		Vurdere å knytte HMS-rådgiver til landbruksnæringen, lokalisert ved et eller flere av de kommunale landbrukskontor/-enheter.
 41		Skape gode møteplasser for å ivareta god psykisk helse i landbruket. Med møteplasser menes både uorganiserte, selvdrevne arenaer i tillegg til fagarrangement. For å gi forebygging og åpenhet om teamet må det være lav terskel for deltakelse.

Lokalt kan landbrukskaféer med sosialt samvær og faglig fokus arrangeres jevnlig, for å legge til rette for og ivareta samhold og motivasjon.

10.10. Rekruttering og kompetanseheving til yrket

I regionen er det tilbud om grunnleggende og videregående utdanning. Interesseorganisasjoner, fagorganisasjoner og landbruksbasert industri bidrar også til faglig utvikling med seminarer, fagdager og kurs.

Næringen er avhengig av rekruttering og muligheter for kompetanseheving innen de ulike fagfelt.

Tiltaks- nummer	Utført (kryss av)	Regionale tiltak
 42		Ha fokus på rekruttering i landbruket. Jevnlige infomøter for nye bønder og nye eiere av landbrukseiendom med sikte på rekruttering, nettverksbygging, trivselstiltak og kompetanseheving.

Kommunenes skoler motiveres til å inkludere landbruket i undervisning, ekskursjoner og besøk.

10.11. Rekruttering til gårdene og virksomheten

Det er gårder som er i drift til salgs i vår region, men uten interesserte kjøpere. Flere gårdbrukere vurderer å legge ned, og mange nærmer seg pensjonsalder.

Tiltaks- nummer	Utført (kryss av)	Regionale tiltak
 43		Fremsnakke landbruket og livet som gårdbruker. Bevisstgjøre samfunnet gjennom å informere om den store betydningen landbruksnæringa har. Massemedia, medier med definerte målgrupper og sosiale medier bør brukes aktivt for å fortelle de gode historiene.
 44		Regionen bør ha tilgang til eierskiftekompetanse, juridisk og økonomisk, til støtte for de som vurderer å overta gårdsbruk.

I flere kommuner finnes støtteordninger for kjøp av gårdsbruk i drift og for andre landbruksrettede formål. Kommunene har et selvstendig ansvar for at driveplikten overholdes.